XÀTIVA

M'aclame a tu, mare de terra sola.
Arrape els teus genolls amb ungles brutes.
Invoque un nom o secreta consigna,
mare de pols, segrestada esperança.
Mentre el gran foc o la ferocitat
segueix camins, segueix foscos camins,
m'agafe a tu, os que més estimava
i cante el jorn del matí il·limitat.
El clar camí, el pregon idioma,
un alfabet fosforescent de pedres,
un alfabet sempre amb la clau al pany,
el net destí, la sendera de llum,
sempre, a la nit, il·luminant, enterc,
un bell futur, una augusta contrada!

Seràs el rent que fa pujar el pa,
seràs el solc i seràs la collita,
seràs la fe i la medalla oculta,
seràs l'amor i la ferocitat.
Seràs la clau que obre tots els panys,
seràs la llum, la llum il·limitada,
seràs confí on l'aurora comença,
seràs forment, escala il·luminada!
Seràs l'ocell i seràs la bandera,
l'himne fecund del retorn de la pàtria,
tros esquinçat de l'emblema que puja.
Jo pujaré piament els graons
i en arribar al terme entonaré
el prec dels béns que em retornaves sempre!

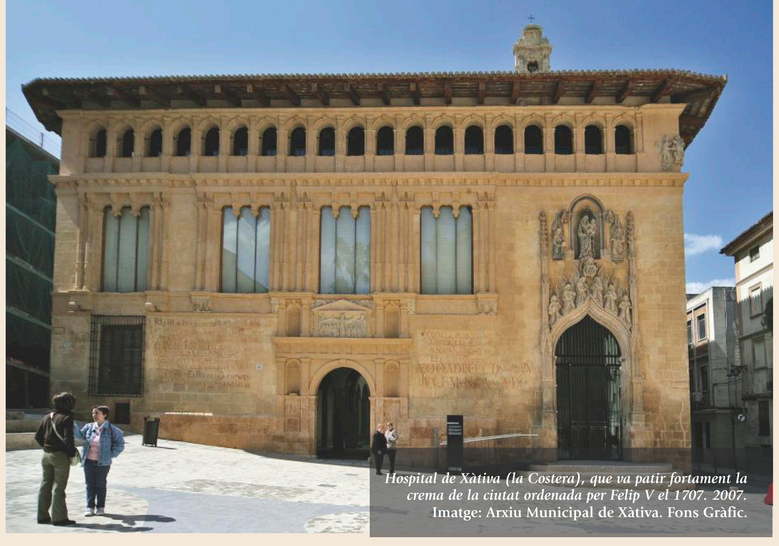

Hospital de Xàtiva (la Costera), que va patir fortament la crema de la ciutat ordenada per Felip V el 1707. 2007.
Imatge: Arxiu Municipal de Xàtiva. Fons Gràfic.

Vicent ANDRÉS ESTELLÉS (1924-1993)
«M'aclame a tu» **(1980)**

(*Xàtiva,* Xàtiva, 1980; inclòs en *Mural del País Valencià*. València, 1996)
La múltiple i rica producció de Vicent Andrés Estellés, poeta per damunt de tot, revela alhora el seu compromís cívic amb la cultura i la identitat dels valencians. Aquests sonets dedicats durant els anys vuitanta a la crema de Xàtiva per ordre de Felip V, quedaren incorporats a *Mural del País Valencià* i foren musicats per Ovidi Montllor.

Restes d'habitatges del despoblat de l'Atzuvieta (Alcalà de la Jovada, la Marina Alta) 2009.
Imatge: Josep Antoni Ahuir.

Juli CAPILLA (1970)
«1609» **(2014)**

(*Els mots, i no* [*buit*], Alzira, 2014)
El periodista, narador i poeta valencià Juli Capilla evoca un dels episodis més transcendentals de la història valenciana, l'expulsió dels moriscos el 1609. I ho fa a partir de les restes del poble morisc de l'Atzuvieta, on «la pedra no calla» i on una hostilitat històrica es vincula a l'actual envers la cultura pròpia.

L'ATZUVIETA

A l'Atzuvieta, hi ha encara els ressons
silenciosos d'unes veus sense veu:
la pedra no calla, serva les petjades,
les mans que temps ha varen dibuixar
una història –val a dir, en minúscules–
amb una cal·ligrafia bellíssima
d'inconfusible arrelam aràbiga.
[...]

Van ser expulsats sense dilacions
pel Tribunal de la Santa Inquisició.
Van patir la diàspora més bèstia.

Ara, el poble valencià que viu
en aquesta terra usurpada, ocupada
–repoblada, en part, per mallorquins–
corre la mateixa sort d'hostilitat
fustigadora, carnívora i sagaç,
que van patir ara fa quatre segles
els que van ser legítims habitants.

Som els nous moriscos valencians...
Fins que, a poc a poc, els infidels
ens assimilen o ens anorreen,
ens foragiten i ens expulsen.

Hi romandran els traços d'un idioma,
els ressons d'una llengua que no calla,
la veu d'un poble encara valencià.

RUÏNES DEL BARRI DE LA RIBERA. EL BORN

Em porta a veure el que queda del barri enderrocat de la Ribera, sota el paraigua metàl·lic del sostre d'un mercat antic, gràcil, segle XIX, les columnes de ferro forjat del temps de la indústria, l'electricitat i l'optimisme. **Allà sota hi ha una ciutat escapçada i coberta, una ciutat damunt la qual han passat dalla dos metres per damunt del terra, d'aquí en amunt ho ha perdut tot, d'aquí en avall resta intacta**. Intactes els carrers, les llambordes, els ponts, la cicatriu del Rec que la travessa d'escaire.
[...]
—Pensa-t'ho bé —m'insisteix—, era una gent que havia perdut la guerra. **Els van fer ensorrar les seves cases perquè els vencedors alcessin una fortalesa**. Se les van haver d'ensorrar ells mateixos, per això ho van fer amb tanta cura, d'una manera tan delicada. ¿I què ha passat? **Doncs que tres-cents anys després, la fortalesa ja ho hi és, el seu arsenal és ara el Parlament dels vençuts i les cases enderrocades resulta que són un monument que la gent ho ve a visitar. Han guanyat, són aquí.**

Treballs d'excavació a l'antic mercat del Born a Barcelona.
Imatges: Pere Lluís Artigues - Antoni Fernández (CODEX, Arqueologia i Patrimoni).

Vicenç VILLATORO (1957)
«Em porta a veure el que queda del barri enderrocat...»
(fragment) **(2005)**

(*La dona de la finestra*. Barcelona, 2005)
El periodista i escriptor terrassenc Vicenç Villatoro és autor de diverses novel·les. A *La dona de la finestra* (2005) situa un rodatge cinematogràfic en els escenaris del setge de 1714, element detonant d'una reflexió sobre la potència actual que hom pot assignar —no sense controvèrsia—a les restes arqueològiques de les guerres del passat.

Acte d'homenatge a Bac de Roca (les Masies de Roda, Osona). 1919.
Imatge: Ajuntament de les Masies de Roda.

MASIA DE BAC DE RODA

Les pedres són molt antigues; el sol hi bat de ple, encara. Llavors —els anys que vam començar a anar-hi— eren només uns murs nus i grisosos. Calia creure, aleshores, el record dels qui recordaven. Calia imaginar una llosa amb una inscripció i saber que, allí, hi va viure en Bac de Roda. Una llosa abolida, una llosa desada. Una llosa com aquesta, que avui hi torna a ser. I vèiem un dia de l'any 1713, als encontorns de Roda de Ter, en aquesta masia. I ara aquest home surt de la masia. A fora, l'esperen; és una fulguració, només una visió ràpida i violenta de pistoles antigues i de cordes, i en Bac de Roda, presoner, engarrotat a la cua d'un cavall.
[...]
Viure per Catalunya, morir per Catalunya: al cor de la Història, la mort d'en Bac de Roda és una forma de dir que sí, de reconèixer-nos part de la claror d'un paisatge.

Pere GIMFERRER (1945)
«Les pedres són molt antigues...» (fragment) **(1982)**

(*Segon dietari 1980-1982*, Barcelona, 1982)
El poeta i acadèmic Pere Gimferrer ha fet aportacions molt significatives a l'assaig crític i al memorialisme. Del seu estiueig durant els anys seixanta a la plana de Vic prové aquesta evocació de l'anada als murs llavors innominats, del mas natal del combatent de la guerra de Sucessió.

PALLERS DE SAIDÍ

De vegades penso que per entendre Saidí —i molts altres pobles del Segrià i del Baix Cinca— era millor passejar per aquests camins que pels carrers. **Tot era arquitectura de fang, pedra, bigues de pi i teulades de canyís. Els pallers i les eres mantenien una correspondència quasi perfecta amb la configuració del poble i permetien una transició suau entre les cases i els camps**. [...]
De tot plegat, no en queda gran cosa, tota aquesta part ha estat ocupada pels immigrants que han arribat any rere any, primer els marroquins i dues temporades més tard els algerians. Des d'aleshores, els malians, senegalesos, gambians, lituans i ucraïnesos, romanesos i, finalment, búlgars. Ha estat una nova onada que s'estavella contra totes aquestes parets de tova, entra dins dels coberts, frega contra tot arreu i erosiona una mica més la terra. **Quan un paller cau es desfà com si demanés perdó per haver-se construït, la fusta i la canya es podreixen i la terra de les parets acaba barrejant-se amb la dels encontorns.**

Francesc SERÉS (1972)
«De vegades penso...» (fragment) (2014)

(*La pell de la frontera*. Barcelona, 2014)
Autor d'una considerable obra narrativa, Francesc Serés, fill de Saidí, retroba en el seu darrer llibre els paisatges i les construccions rurals del seu poble natal, mentre van essent enderrocades tant per l'abandonament de les pràctiques tradicionals com pel reaprofitament i els nous usos a què són sotmesos.

Paller dels afores de Saidí (el Baix Cinca).
Imatge: Francesc Serés.